

°Crònica de la XXXIV Jornada de la Xarxa de Museus Locals: “Museus, conflictes i crisis humanitàries: el patrimoni com a eina de construcció massiva”

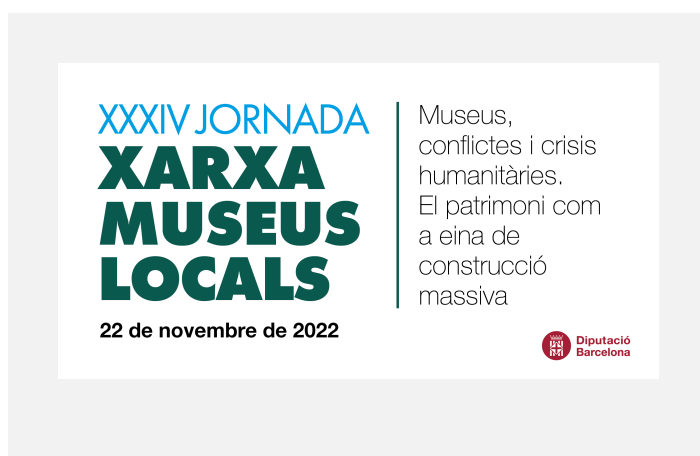
Autores: Marta Bertran Armadans (tècnica de patrimoni cultural), Laura Costa Mateo (cap de la Unitat de la Xarxa de Museus Locals) i Muntxa Guasch Solé (tècnica de patrimoni cultural) – Oficina de Patrimoni Cultural, Diputació de Barcelona

Marta Bertran Armadans, Laura Costa, Muntxa Guasch Solé

27/04/2023

Abstract

El 22 de novembre de 2022 es va celebrar al Paraninfo de l'Escola Industrial, a Barcelona, la jornada “Museus, conflictes i crisis humanitàries. El patrimoni com a eina de construcció massiva”, que es va poder seguir tant de manera presencial com en línia. Al llarg de la jornada, destacats especialistes de la matèria i professionals del sector museístic van reflexionar sobre com els museus poden intervenir durant i després dels conflictes i les crisis humanitàries. Tant pel que fa a la salvaguarda dels béns patrimonials, com a les iniciatives d'acció social i humanitària, i a la tasca de reparació, memòria i educació per la pau. En aquest article es recullen les aportacions realitzades pels ponents que hi van intervenir, així com una reflexió final a tall de conclusió.



El 24 de febrer de 2022, ens vam llevar amb la notícia que l'exèrcit rus estava iniciant accions militars contra Ucraïna amb l'objectiu d'envair el país. Començava així un conflicte armat que encara perdura i que per les seves implicacions geopolítiques, econòmiques i socials, i per les greus conseqüències humanitàries i l'impacte en l'ordre internacional establert, ha generat una de les crisis més importants des de la Segona Guerra Mundial. Des de fa un any, les imatges de la guerra, els morts, els refugiats i la destrucció ocupen, junt amb l'amenaça nuclear, l'atenció mediàtica i política. Però aquesta no és una crisi aïllada, sinó que se suma a les nombroses crisis humanitàries i

conflictes bèl·lics del darrer segle. I se superposa, alhora, a altres crisis recents com la pandèmia per la covid-19 o la greu crisi mediambiental que assetja el planeta. Les dades són prou rellevants: segons l'ONU, 274 milions de persones van necessitar ajuda humanitària el 2022, un 17% més que l'any anterior.

Davant d'aquesta conjuntura, els museus, com a entitats de servei públic i amb una clara funció social, no poden restar aliens. Per aquest motiu, des de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, es va decidir abordar aquesta qüestió en la XXXIV Jornada de la Xarxa de Museus Locals celebrada el 22 de novembre amb el títol "Museus, conflictes i crisis humanitàries: el patrimoni com a eina de construcció massiva". El Paranimf de l'Escola Industrial va acollir l'acte, que també es va poder seguir en *streaming*, i al qual van assistir unes dues-centes persones.

La construcció de la pau i la protecció del patrimoni en un món en crisi

La ponència inaugural, a càrrec de **Jordi Armadans, polític, periodista, analista sobre conflictes i seguretat i activista per la pau i els drets humans**, va tenir l'objectiu de proporcionar un marc teòric i centrar el tema de debat. Armadans va exposar de manera punyent els diferents conflictes bèl·lics i crisis humanitàries que succeeixen en el món (refugiats, pandèmia, guerra d'Ucraïna, crisi climàtica...), i, sacsejant les nostres consciències, va remarcar la necessitat imperiosa de treballar per construir la pau. Tot seguit, i des d'una postura crítica, va aclarir alguns conceptes: en primer lloc, que la pau és alguna cosa més que l'absència de violència o de guerra. En segon lloc, va enumerar diverses formes de violència, diferenciant entre la violència física i altres tipus no tan visibles, com l'estructural, produïda pel mateix sistema i que provoca grans danys, com les morts per manca d'aliments. O la violència cultural, la que és justificada des de la mateixa cultura i que accepta i considera inevitables determinades actituds violentes i els seus efectes. Treballar per preservar la pau significa tenir en compte aquestes diferents formes de violència i no obcecar-se per erradicar els conflictes. Els conflictes són discrepàncies, i com a tals són inherents i inevitables en les societats. "Cal treballar per abordar els conflictes d'una manera no violenta, des del diàleg, la negociació i l'escolta", va insistir Armadans.

Actualment, en el món hi ha més de cinquanta conflictes i la majoria es produeixen dins de les fronteres d'un mateix estat (Ucraïna n'és una excepció). Tot i que en els darrers anys el nombre de morts per conflictes armats ha baixat notablement, l'impacte sobre la població civil té greus conseqüències: destrucció de pobles i ciutats, contaminació mediambiental pel tipus d'armes utilitzades i els seus efectes sobre l'agricultura i la salut pública i desplaçaments massius de població (al 2010 hi va haver 43 milions de persones desplaçades, xifra duplicada en l'actualitat). Però un dels impactes més durs i menys visibles és la destrucció dels llaços de convivència. L'odi generat per una guerra és molt difícil de superar i dificulta enormement qualsevol projecte posterior de reconciliació.

XXXIV JORNADA
**XARXA
MUSEUS
LOCALS**

Museu:
conferència i debat:
El patrimoni
com a eina de
construcció
massiva



"Quan treballem per la pau,
ens hem de preocupar
tant per la violència física
com per la violència
estructural. Actualment, al
món hi ha més morts per
violència estructural, com
la manca d'aliments."

Jordi Armadans: La construcció de la pau i la
protecció del patrimoni en un món en crisi.

En la segona part del seu discurs, Armadans va exposar els àmbits de treball per a la construcció d'una cultura de la pau, i va afirmar que cal forjar un canvi de valors. En primer lloc, va denunciar l'existència d'una "cultura de la violència" molt arrelada en la nostra societat i va encoratjar a treballar des de l'educació per reforçar els valors positius com la creativitat, l'empatia o la sociabilitat. En aquest sentit, va afirmar que els museus, com a institucions educadores, poden desenvolupar un paper molt rellevant. En segon lloc, va insistir de nou que cal aprendre a

abordar els conflictes des del diàleg i la negociació. I finalment, va al·legar que cal un canvi de polítiques, que prioritzin la construcció de la pau i la defensa dels drets humans d'una manera molt més activa. Cal treballar per la prevenció dels conflictes. “No podem pretendre tenir un món sense conflictes amb uns nivells de violència estructural, de desigualtats i d'injustícies tan alts”, va afirmar el ponent. El desarmament i la desmilitarització han de ser, també, una prioritat en les polítiques estatals i cal, alhora, un canvi d'estructures. Ara per ara, no hi ha un organisme a nivell internacional que vetlli de manera incondicional per la justícia i els drets humans, ja que l'ONU també està sotmesa a les directrius dels estats que en formen part.

Malgrat tot, Armadans va finalitzar amb un missatge positiu exaltant la força i la capacitat d'acció de la ciutadania, demostrades sobradament en l'assoliment de fites tan importants com la supressió del servei militar obligatori o el tractat sobre la prohibició de les mines antipersona. En aquest sentit, va animar i encoratjar els museus a implicar-se més directament en la construcció d'una cultura de la pau i a treballar fermament en la prevenció dels conflictes i en el respecte dels drets humans. La seva exposició va finalitzar fent una crida a les institucions públiques perquè contribueixin a tenir cura de la vida humana.

En la ponència següent, **Peter Stone, de la Càtedra Unesco de Protecció de Béns Culturals i Pau de la Universitat de Newcastle i president de l'Escut Blau Internacional**, va exposar el paper dels museus i de les institucions internacionals, i en concret de l'Escut Blau, en la protecció i la salvaguarda del patrimoni abans, durant i després del conflicte. El seu discurs va partir de la premissa de la importància de protegir el patrimoni cultural. És obvi que, en situació de conflicte armat, cal prioritzar la seguretat i el benestar de la població, però la protecció del patrimoni cultural també és cabdal, atès que reforça el sentiment de pertinença i d'identitat de les persones i contribueix al benestar de les comunitats. El patrimoni cultural és una eina per al reconeixement mutu i la integració social, i, per tant, en aquest sentit, pot contribuir a la consolidació de la pau. Però Stone també va alertar que el patrimoni cultural, en tant que element identitari, pot ser alhora un factor d'exclusió, i, malauradament, l'exclusió per motius culturals, ètnics o religiosos ha estat l'origen de molts conflictes al llarg de la història. Va remarcar que cal ser molt conscients d'aquesta dicotomia, del potencial i del perill del patrimoni cultural.

Tot seguit, el ponent va fer un repàs del marc jurídic internacional vinculat a la protecció del patrimoni cultural, des dels antecedents i la creació, després de la Segona Guerra Mundial, de l'ONU i la Unesco, fins a la Convenció de la Haia de 1954, el primer tractat internacional destinat a protegir i salvaguardar el patrimoni cultural en cas de conflicte bèl·lic. Aquest tractat estableix una sèrie de mesures i de plans d'emergència per protegir els béns culturals abans, durant i després del conflicte. Distingeix tres nivells de protecció en funció de la rellevància del bé cultural: protecció general (béns d'importància per a la població), protecció especial (béns d'importància per a la comunitat) i protecció reforçada (béns d'importància per a la humanitat). Els béns culturals han de ser identificats i senyalitzats pels estats membres amb l'emblema de la Convenció, i cal designar autoritats competents responsables de la salvaguarda (incloent responsabilitats militars especials segons els diferents nivells de protecció). La Convenció es va reforçar amb diversos protocols addicionals com el protocol de 1977, l'Estatut de Roma de 1998 o el protocol addicional a la mateixa Convenció, del 1999.



XARXA MUSEUS LOCALS

Març 2024
Conferència
El patrimoni cultural
en cas de
conflicte armat

“El patrimoni ofereix un vincle tangible i intangible amb el passat que ajuda a proporcionar als individus i comunitats un sentit de lloc, identitat i pertinença.”

Peter Stone: La protecció proactiva dels museus i del patrimoni en cas de conflicte armat.

L'any 1996, amb l'objectiu d'enfortir la protecció del patrimoni cultural de la Convenció de la Haia, es va crear l'Escut Blau Internacional, del qual Stone és actualment el president. El ponent va explicar detalladament la tasca

que realitza aquesta organització a nivell mundial en relació amb la protecció del patrimoni cultural en cas de conflicte armat o desastre natural. Un aspecte que va destacar és que es parteix d'un concepte molt ampli de patrimoni cultural, que inclou museus, monuments, llocs arqueològics, arxius o biblioteques, però també el patrimoni natural i l'immaterial. També va destacar que l'Escut Blau és una organització independent, imparcial i neutral, que no es posiciona ni denuncia cap de les parts implicades en el conflicte.

Stone va explicar la importància de la protecció proactiva del patrimoni, i va insistir amb vehemència que cal començar a treballar en temps de pau, abans que esclatin els conflictes o que arribin els desastres. Va interrogar els assistents sobre el nivell de catalogació i d'inventari dels museus, l'existència de plans d'emergència i d'evacuació, de mesures contra els ciberatacs, entre altres qüestions, amb la voluntat de conscienciar i posar de manifest les mancances existents. “Els danys sobre el patrimoni cultural en cas de conflicte armat no es poden evitar, però sí mitigar; estem realment preparats?”, es preguntava Stone.

A continuació va exposar les sis àrees de treball de l'Escut Blau, que són: 1) Protecció proactiva i la preparació davant del risc, desenvolupant conjuntament amb l'OTAN plans d'acció i polítiques de protecció; 2) Resposta davant de les emergències (han dut a terme missions a Haití, Egipte, Líbia o Mali, entre d'altres); 3) Estabilització i recuperació del patrimoni cultural després d'un conflicte o desastre; 4) Compliment de la normativa i la seva implementació; 5) Educació i formació dels comitès nacionals, els professionals del patrimoni, les forces armades i els serveis d'emergència involucrats (com per exemple en la prevenció del tràfic il·lícit d'objectes); 6) Coordinació amb altres organitzacions vinculades. Stone va fer èmfasi en aquest darrer punt, dient que per protegir el patrimoni cal treballar coordinadament —abans, durant i després del conflicte— amb les forces armades, el sector humanitari i el sector patrimonial, establint vincles i compronent els entorns polítics, legals i mediàtics en què s'ha de desenvolupar aquesta tasca. I va posar alguns exemples d'accions recents que l'Escut Blau ha portat a terme en diversos països, com el Líban. Totes aquestes accions es realitzen en el marc dels Objectius de Desenvolupament Sostenible i en el Marc de Sendai, acord de l'ONU per a la reducció del risc de desastres. “L'objectiu final és contribuir a la construcció de comunitats sanes, pacífiques, estables i sostenibles”, va concloure finalment Stone.

Taula d'experiències 1: L'impacte dels conflictes sobre els béns patrimonials i el potencial dels museus en la reconstrucció de la identitat i l'autoestima de les comunitats afectades

Arran de la invasió militar russa, **Anastasiia Cherednychenko, vicepresidenta d'ICOM Ucraïna**, va exposar la dramàtica situació que travessa el país, i va posar el focus en la salvaguarda i la protecció del patrimoni cultural. Segons dades del Ministeri de Cultura i de Política de la Informació d'Ucraïna, el conflicte ha causat la destrucció d'uns 570 elements patrimonials, inclosos una quarantena de museus, com el Museu d'Història Local d'Ohtyrka o el Museu d'Història Local de Mariúpol. La ponent va alertar, també, que la identitat s'ha convertit en un objectiu del conflicte, i va denunciar que es destrueixen intencionadament testimonis i símbols culturals ucraïnesos. Així mateix, va referir-se al moviment d'objectes patrimonials cap a museus situats en territoris ocupats. Aquesta transferència de col·leccions no seria accidental sinó que respondria a una maniobra premeditada per facilitar el trasllat final de les peces a museus de la Federació Russa. La ponent va exposar que aquesta situació es va iniciar l'any 2014 amb l'ocupació de Crimea i d'una part de les regions de Donetsk i Lugansk. Des d'aquell moment, diversos objectes d'art i d'arqueologia s'han anat traslladant a museus russos i, en concret, al Museu de l'Hermitage, amb la connivència d'alguns professionals i sense cap condemna per part d'ICOM-Rússia.

Pel que fa als professionals dels museus ucraïnesos, també estan patint els estralls del conflicte: alguns d'ells han hagut d'integrar-se a l'exèrcit ucraïnès, d'altres s'han hagut d'exiliar o bé n'han estat víctimes directes. Va denunciar que a les zones ocupades, els professionals del patrimoni, i fins i tot les seves famílies, han estat obligats a col·laborar amb els trasllats de col·leccions.



Anastasiia Cherednychenko: Patrimoni cultural sota amenaça.

Els museus ucraïnesos passen per greus problemes de supervivència i malden per mantenir els equips, per salvar les persones i les col·leccions. Enmig del conflicte, han de fer-se càrrec del funcionament dels equipaments i de la conservació de les col·leccions, malgrat l'escassetat i els talls d'energia. En aquest context, i a l'entorn dels museus, han sorgit diverses iniciatives per fer front a aquesta situació de crisi: distribuint ajuda humanitària, registrant i avaluant els danys causats al patrimoni o amb la redacció, juntament amb ICOM, de la llista vermella del patrimoni en perill. Amb tot, davant de la destrucció del patrimoni cultural i de les infraestructures humanitàries, i de l'incompliment de la llei internacional per part de la Federació Russa, la ponent va reivindicar que la cooperació internacional és crucial. Es fa evident la necessitat de continuar treballant per un futur comú segur on es respectin les normes i els protocols de seguretat.

Tot seguit, **Isber Sabrine**, arqueòleg sirí i doctor en Gestió del Patrimoni Cultural, va detallar els projectes que du a terme l'ONG **Heritage for Peace**, organització que presideix i que va néixer amb la finalitat de donar suport a països que han patit un conflicte armat, en la tasca de protecció i salvaguarda del patrimoni cultural. Els mou la convicció que l'aniquilació dels pobles també es produeix a través de la destrucció del seu llegat cultural, idea també expressada anteriorment pel professor Stone. Heritage for Peace treballa, des de la neutralitat, en projectes per a la societat civil a països com Síria, l'Iraq, el Iemen o Líbia, en regions on les organitzacions internacionals no poden intervenir. Han estat impulsors de la Xarxa Àrab d'Organitzacions de la Societat Civil per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural (ANSCH), amb la qual, en zones de conflicte, han endegat iniciatives com PACTON, una aplicació per documentar danys, pèrdues i robatoris de patrimoni cultural, o SHELTr, un projecte que treballa amb imams per sensibilitzar la població local sobre la importància de la protecció del patrimoni. Rafekatuna és un altre projecte que desenvolupa a Raqqa (Síria), la capital de l'Estat Islàmic entre els anys 2014 i 2017, amb el qual han aconseguit identificar i documentar el tràfic d'antiguitats i objectes d'art perpetrat per l'Estat Islàmic per obtenir fons per finançar la guerra. D'altra banda, han pogut reconstruir la Madafa, una casa per a la gent de Raqqa, una intervenció que ha tingut un benefici immediat i directe per a la comunitat local.



Isber Sabrine: Heritage for Peace, 10 anys a Catalunya treballant per a la protecció del patrimoni cultural en conflictes armats.

A banda de la feina que desenvolupa al lloc del conflicte, Heritage for Peace també dona suport als refugiats. Cal

recordar que a Síria, el 50% de la població són refugiats, tant a dins com a fora del país. Un dels projectes destacats és Veus de Palmira, que treballa amb artesans d'aquesta ciutat que ara es troben exiliats a Turquia. Amb la convicció que el patrimoni pot ser un element afavoridor de la integració social, també va néixer el projecte Abuab, que ofereix propostes culturals a la ciutat de Barcelona per a refugiats i migrants procedents de l'Orient Mitjà i el nord d'Àfrica. Actualment, aquesta iniciativa també atén refugiats ucraïnesos. En definitiva, Sabrine va concloure que després d'una situació de conflicte armat el patrimoni és una eina molt poderosa per afavorir i potenciar el benestar i la integració, i pot contribuir a la recuperació de la identitat i de l'autoestima.

L'atenció als refugiats ucraïnesos va centrar la presentació de **Sebastian Cichocki**, conservador en cap i responsable de recerca del **Museu d'Art Modern de Varsòvia**. Va explicar com, davant d'una situació o context determinat, el museu pot canviar, mutar, per convertir-se en un lloc segur per a la comunitat. Aquest és el cas del Museu d'Art Modern de Varsòvia, que ha esdevingut un punt d'ajuda i suport per als refugiats ucraïnesos, amb la posada en marxa del projecte Gira-sol, Centre Comunitari Solidari. Malgrat els límits i les restriccions que planen tradicionalment sobre què es pot fer i què no al museu, hi ha moments i situacions de crisi en què es trenquen les fronteres i s'obren noves possibilitats. Aquest és el cas, per exemple, del Museu de Queens a Nova York, el qual, durant la pandèmia de covid-19, va funcionar com un centre de distribució d'aliments i de productes de primera necessitat.

El suport i l'ajuda a persones refugiades no és un fet nou en els museus. Un exemple paradigmàtic és el Museu de Malmö, a Suècia, que l'any 1945 va transformar-se en casa per a presoneres de camps de concentració alemanys. Cichocki també va afegir que, durant aquest període, determinades peces de la col·lecció van recobrar la seva funció inicial, com un altar que s'exposava en el museu i que es va recuperar com a objecte de culte.



El projecte Gira-sol, per tant, és hereu d'aquestes experiències anteriors, que van trencar les fronteres i van transformar el museu per acostar-lo al dia a dia de la comunitat. El nom escollit, Gira-sol, evoca la flor considerada símbol nacional d'Ucraïna i que, en el context bèl·lic actual, s'associa a valors com la independència i la valentia. Durant les primeres setmanes de guerra, la reacció davant de la crisi humanitària va haver de ser ràpida: la població de Varsòvia va augmentar un 20% amb l'arribada de persones refugiades. Es va actuar amb celeritat per adaptar i transformar l'espai del museu en un lloc segur. Es va treballar per cobrir les necessitats bàsiques: distribució d'aliments, medicaments i productes d'higiene personal. De mica en mica, es van detectar noves demandes i el centre va passar a oferir serveis com ara suport legal o ajuda en tramitacions administratives, com l'obtenció del permís de treball. Per atendre aquesta multiplicitat de tasques, s'ha comptat amb la complicitat i la col·laboració de professionals de disciplines diverses. El projecte Gira-sol ha esdevingut un centre multicultural on s'imparteixen tallers i activitats de tot tipus, i també s'hi celebren esdeveniments i festes tradicionals. L'exemple del Museu d'Art Modern de Varsòvia posa de manifest que, per poder mantenir els vincles amb la comunitat, hi ha moments en els quals el museu ha de prendre la valenta decisió de transformar-se i convertir-se temporalment en un espai diferent.

Taula d'experiències 2: Mediació de museus en la rehabilitació de víctimes i l'empoderament de poblacions nouvingudes amb risc d'exclusió social

Claudio Rammsy va centrar la seva intervenció en la tasca medidora del **Museu de la Memòria i dels Drets Humans de Santiago de Xile**, d'on és cap de l'Àrea d'Educació. El museu, fundació privada amb finançament estatal, va néixer durant la transició per la necessitat de conservar la memòria de la violació dels drets humans exercida per la dictadura, i va ser impulsat per les comissions de la veritat creades arran dels milers de persones desaparegudes, executades i perseguides per Pinochet. Rammsy va remarcar que el país ha fet un esforç per rescabalar la dignitat a les víctimes, amb gestos de reparació com el suport de l'Estat al museu, i va assumir el mal comès el dia que les organitzacions de drets humans van fer donació d'un informe amb els relats dels esdeveniments patits. Aquests documents són la base del coneixement patrimonial atresorat per la institució, amb la missió de conscienciar les noves generacions perquè no es repeteixi la conculcació dels drets humans.

El ponent va assenyalar que no són un espai de l'horror i la tortura sinó de presa de consciència, seguint el precepte de l'ONU per a l'establiment del compromís de reparació a les víctimes. El ventall d'accions que despleguen palesa una alta vocació educativa. Treballen amb alumnes d'escoles i instituts —el cop d'estat i la violació dels drets humans figuren al currículum—; també amb universitaris i en la formació de membres de les forces armades i policials. Han arribat a la primera infància a partir d'un mapa interactiu dels drets dels infants i s'aproximen als joves a través d'un programa de formació de monitors centrat en l'ús de la no-violència activa com a mitjà de transformació social. Ofereixen visites mediades, que no guiades, on l'educador facilita el contacte entre els visitants i l'experiència que relata el museu. Formen docents perquè facin del museu una estratègia educativa, i voluntaris per cobrir diversos serveis adreçats als públics. Aquest bagatge en didàctica els ha portat a crear l'Escuela Iberoamericana de Mediación.



The image is a composite. On the left, there is a photograph of Claudio Rammsy, a man with glasses and a dark jacket, speaking at a podium. Above the photo is a logo for 'XXXIV JORNADA XARXA MUSEUS LOCALS' with additional text: 'Alcalde, Concejal, Presidente, Secretario, etc.' and 'El patrimonio es el eje de la mediación'. Below the photo is a small nameplate that reads 'Claudio RAMMSY'. To the right of the photo is a green rectangular box containing white text that reads: '“La ciudadanía té dret a la Memòria. Conèixer la veritat dels abusos de drets humans, la reparació i reivindicació de la seva dignitat”’.

Claudio Rammsy: El dret a la memòria i el deure de recordar des del Museu de la Memòria i els Drets Humans.

Rammsy també va reivindicar el caràcter “controversial” del museu: acullen commemoracions, com el dia de l'executat polític, i sovint aborden temàtiques actuals com ara l'ús de balins en manifestacions o el negacionisme i la justificació de la violació dels drets humans. Aquests embats fan perillar l'aportació estatal al museu i a altres institucions de drets humans, i la situació ha arribat fins al Senat. Si no aconsegueixen revertir-la, es lamentava el ponent, el museu està abocat al tancament.

A continuació, **Daniel Pérez** va donar a conèixer les accions que realitzen amb persones joves nouvingudes a la **Sociedad Científica El Museo Canario**, d'on és director. Aquesta fundació privada, de més de cent anys d'existència, conserva, investiga i divulga el patrimoni de les illes Canàries anterior a l'ocupació castellana, i compta amb els fons arqueològics més significatius dels antics pobladors berbers i amb l'arxiu històric més important de les illes, que el consoliden com un important centre d'investigació i de divulgació entorn de la relació de la població amb el territori i el seu impacte.

Malgrat el gruix de turistes europeus i espanyols i escolars que els visiten, han adoptat un paper proactiu amb la integració de les persones i la participació de les comunitats, i han desenvolupat una estratègia per esdevenir un

museu segur, intel·ligent i sostenible. L'edifici es troba en el nucli històric de la població, entre barris d'autoconstrucció amb manca de serveis i problemes estructurals, i on arriben constantment persones procedents majoritàriament de l'Àfrica. Les Canàries són la frontera més meridional d'Europa, i les crisis humanitàries, els conflictes violents o les pressions geopolítiques han aportat, des de la pandèmia fins ara, unes deu mil persones provinents de rutes migratòries, en molt casos perilloses. Davant d'aquest panorama tan complex, el museu decideix involucrar-se a pal·liar aquesta situació. S'han dissenyat tallers d'arqueologia i desenvolupament sostenible; de familiarització amb eines digitals, i de formació cultural de nouvinguts com a guies del museu per a altres col·lectius. A més, estenen aquesta formació a preceptors d'organitzacions no governamentals, en col·laboració amb institucions internacionals i locals, en especial de l'oest d'Àfrica, com el projecte de cooperació per capacitar joves senegaleses en mediació cultural i turisme sostenible, amb un diàleg mutu per trobar equivalències culturals i establir altres projectes.



Pérez també va referir-se a una metodologia pròpia, *History thinking*, que es basa en la història com un vector per a la transformació de les persones, per transmetre valors i desenvolupar habilitats i competències; i en la transversalitat i la innovació tecnològica, per salvar les diferències lingüístiques amb els nouvinguts. Així, han arribat a més de tres-centes persones i han contribuït a empoderar-les fent-les conscients de la cultura que les acull i facilitant la integració posterior. De fet, va concloure, la població canària sempre ha viscut experiències d'integració, és una societat diversa, i aquest fet s'ha de tenir sempre present: cal una metodologia innovadora, en constant adequació, i establir un vincle transversal de cocreació amb el públic.

Imma Boj, directora del **Museu d'història de la immigració de Catalunya (MhiC)**, va iniciar la seva intervenció enunciant dues premisses: la idea que el conflicte forma part del patrimoni i, en tant que és així, tot allò que preservem i tenim l'obligació de conservar porta implícit un discurs de conflicte; i la cita de Nina Simon a *The Participatory Museum*: “Per ser participatius, els museus haurien de ser llocs d'ús quotidià, espais de confiança que inspirin el públic a crear i a compartir”. Per tant, per a Boj els museus acullen el públic, però és aquest qui desenvolupa les identitats dels espais. És el cas del MhiC, un espai de memòria migratòria amb una clara vocació educativa, intercultural, de ciutadania i de vida quotidiana, que construeix el seu patrimoni des d'aquesta visió de “document identitari”.

En aquesta línia s'emmarquen els projectes duts a terme des del 2019 amb joves migrants i menors estrangers no acompanyats (MENA) d'entre 14 i 18 anys procedents de l'Àfrica subsahariana i del Magreb que viuen sota tutela administrativa. Són sempre nois, que provenen d'un mateix centre d'internament i que arriben al museu a través dels seus educadors. Boj va explicar que des de l'inici el museu va percebre'ls com un públic agent, aportador i generador d'un nou patrimoni. Es va pensar en la creació d'una exposició de fotografia partint d'un taller, amb un procés d'aprenentatge compartit a tres bandes: els joves en el rol de creadors; els artistes i els tècnics d'una cooperativa d'audiovisuals educatius com a mediadors i equip de confiança; i el museu que acollia aquest relat, catalogant, preservant i difonent aquest nou patrimoni. El resultat va ser una exposició fotogràfica de Barcelona a través dels ulls d'aquests nois, donant-los recursos i eines perquè ells mateixos, amb els seus mòbils, fessin l'exposició. Tota la producció fotogràfica es va incorporar al fons del museu com a contingut patrimonial.



Imma Boj: Cartografies de memòria. Joves migrants generen continguts per al museu.

El projecte següent es va desenvolupar a dins del museu, coordinat per l'equip tècnic i amb professionals externs que van aportar eines d'expressió i mediació des del vessant artístic. En plena pandèmia, el 2020, es va optar per explorar el llenguatge corporal entorn de la festa com a centre d'interès. El producte final va ser un documental d'autoproducció amb una alta qualitat tècnica i emotiva a partir de la narrativa de les seves històries, treballant memòria compartida i diversa, ritual i gestual, referències al patrimoni del lloc d'origen, la manera de socialitzar i el moment alliberador que significa la festa.

Amb tot el bagatge anterior, l'any 2021 es va optar per fer un pòdcast. Metodològicament, es van seguir els mateixos paràmetres: treball amb un grup d'entre sis i deu joves amb una situació legal diversa i una durada de dos o tres mesos, amb una dedicació setmanal d'unes dues hores en el centre on viuen. El museu s'hi desplaçava però també acudien de manera puntual a l'equipament, sempre amb la implicació dels mediadors del centre. Al final, la presentació es feia conjunta i es lliuraven les certificacions de participació.

Per a Boj, la conclusió d'aquesta singladura és que els productes resultants són continguts creats per formar part del catàleg del MhiC com a patrimoni col·lectiu, per donar visibilitat al conflicte dels desplaçaments humans de menors i condemnar la vulneració dels drets humans i de la Carta dels Drets dels Infants.

Cloenda



Taula rodona amb els ponents, moderada per Teresa Reyes.

A continuació, va tenir lloc una taula rodona moderada per **Teresa Reyes**, presidenta d'**ICOM-Espanya**, que va fer una intervenció prèvia per explicar les accions de protecció que es porten a terme des d'aquesta institució. Reyes va destacar l'elaboració de les llistes vermelles de béns culturals en perill, que recullen els béns espoliats, susceptibles de tràfic il·lícit, que són reconegudes per la Comissió Europea i utilitzades per la Interpol. Actualment, hi ha setze llistes finalitzades i s'està elaborant la d'Ucraïna, la primera que es fa amb el conflicte en curs. Reyes també va

comentar que des del 2019 s'està treballant per a la formalització d'un comitè espanyol d'Escut Blau.

La jornada va concloure amb la representació d'un fragment de l'espectacle *P.A.U. Paisatges als Ulls*, a càrrec de la companyia La Fam de la Fera, basat en testimonis reals de persones migrades que van apropar al públic la seva història de vida, una història que ha transitat per un munt de paisatges cercant una terra de llibertat i d'esperança. Amb aquest espectacle, vam voler posar de manifest i reivindicar el gran potencial de les arts i la cultura per sensibilitzar i conscienciar la ciutadania en relació amb les crisis humanitàries i les situacions de manca de llibertat i de vulneració dels drets humans. Els museus no només han de conservar el patrimoni i vetllar pel nostre llegat cultural, sinó que han d'esdevenir llocs de reflexió i de denúncia, amb un important paper en l'educació i el foment dels valors democràtics. Una tasca que des de les institucions museístiques no podem ni hem d'ignorar si volem contribuir a la construcció d'una societat més justa, igualitària, estable i basada en la pau social. Els museus són espais de memòria i creativitat, però també llocs de trobada, convivència i benestar social i emocional, i el patrimoni cultural pot esdevenir una important eina de cohesió social, una veritable arma de construcció massiva.

Bibliografia

Podeu consultar els vídeos de la Jornada a:

Diputació de Barcelona (novembre de 2022). XXXIV Jornada de la Xarxa de Museus Locals: Museus, conflictes i crisis humanitàries [vídeos]. https://www.diba.cat/opc/jornades_museus.

Armadans Gil, J. "Construir pau en un món en crisi" (març de 2020). XXXIV Jornada Museus Locals 2022: Museus, conflictes i crisis humanitàries. El patrimoni com a eina de construcció massiva. <https://bit.ly/3JV5vgB>.

Armadans Gil, J. "Construir pau en un món en crisi" (març de 2020). XXXIV Jornada Museus Locals 2022: Museus, conflictes i crisis humanitàries. El patrimoni com a eina de construcció massiva. <https://bit.ly/3JV5vgB>.

Blue Shield International. <https://theblueshield.org/>.

El Museo Canario. <https://www.elmuseocanario.com/>.

Heritage For Peace. <https://www.heritageforpeace.org/>.

ICOM. (s.d.). *Red Lists Database*. Recuperat el 21 de març de 2023 de <https://icom.museum/en/resources/red-lists/>.

Museo de la Memoria y los Derechos Humanos. <https://web.museodelamemoria.cl/>.

Museu d'història de la immigració de Catalunya (MhiC). <https://www.mhic.cat/>.

Museum of Modern Art in Warsaw (s.d.). “Sunflower Solidarity Community Center”. Recuperat el 21 de març de 2023 de <https://artmuseum.pl/en/cykle/slonecznik-solidarny-dom-kultury>

Stone, P. “The proactive protection of museums and heritage in the event of armed conflict and/or disaster. The work of the Blue Shield” (febrer de 2022). XXXIV Jornada Museus Locals 2022: Museus, conflictes i crisis humanitàries. El patrimoni com a eina de construcció massiva. <https://bit.ly/3JYjyCd>.

A blue square with the word "Copyright" in white text.